

MIKÓ GÁBOR^{ID}

**Hiteleshelyek, királyi emberek, ügyvédek
(2. rész)
Csaholyi Péter és Pál *supplicatio*ja a királyi kancelláriához**

Homines Regii, Loca Credibilia, Procuratores (Part Two). The Supplicatio of Peter and Paul of Csaholy to the Royal Chancellery. This study analyses how the Hungarian justice system functioned in the late Middle Ages. The author primarily aims to answer the question of how complaints were submitted to the royal courts. Was it compulsory to submit them in written form? In which cases might it have been obligatory for the plaintiff to address the monarch directly, having the complaint drawn up in the form of a *supplicatio*? The appendix to this article contains a petition addressed to King Wladislaw II by noblemen of the County of Szatmár, requesting that the county magistrates be summoned to appear before the king. Previous research has made it clear that the administration of the royal chancellery and the central courts during the Jagiellonian period was much more formalised and professional than in the earlier decades of the 15th century. Nevertheless, the uniqueness of the petition does not suggest an established practice; rather, it suggests that only complaints belonging to “the king’s most personal jurisdiction” were to be presented to the king in the form of a *supplicatio*.

Keywords: feud, homines regii, medieval law, medieval lawyers, places of authentication, royal court

Éppen negyedszázada, hogy Engel Pál máig alapvető tanulmánya megjelent a Valkó megyei királyi emberekről. A szerző írása elején pontokba szedve összefoglalta, miért foglalkoztatta a téma, milyen problémákkal szembesült. Kiemelte, hogy különösképpen érdekelte a *homo regiusok* kiválasztásának módja – másképpen fogalmazva, ki vagy milyen körülmény döntött arról, hogy egy vizsgálat, idézés, iktatás folyamatában kik lesznek az eljáró királyi emberek. Még 1994-ben, a *Korai magyar történeti lexikon* megfelelő szócikkében Zsoldos Attila vetette fel, hogy ebben alighanem maga a panaszos vagy kérelmező játszott a döntő szerepet,¹ Engelnek pedig sikerült az ötletet konkrét forrással is alátámasztania: a Zay család zayugróci levéltárának az ezredfordulón már régen a Diplomatikai Fénykép-

^{ID} Egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történeti Intézet, Középkori Történeti Tanszék; (MTA) TKI–(HIM)–SZTE–MNL Magyar Medievisztikai Kutatócsoport (miko.gabor@btk.elte.hu). ORCID: 0000-0002-4303-2673

¹ Engel 1999, 71.

gyűjteményben fellelhető fotómásolati anyagában talált egy erről tanúskodó fogalmazványt. Az unikálisnak számító iratot feltehetően Szentpéteri László, a Jagelló-korban rendi kincstartó fogalmazta – Engel szerint – 1474 és 1478 között; ellene és társai ellen elkövetett különböző hatalmaskodások leírását tartalmazza, a lapon alul a királyi emberek névsora, valamint a vizsgálatra és idézésre felkért hatóságok nevei.²

A tavalyi évben magam is találtam egy hasonló iratot, amelyet közzé is tettem az *Acta* hasábjain.³ Ez utóbbi egy Lőcse és Poprád városok közötti hatalmaskodás során íródott, szintén az 1470-es években. Egyrészt nagyon hasonló az Engel által fellelt forráshoz: ez is egy panasz fogalmazványa, a végén itt is szerepel a királyi emberek névsora, akárcsak a három, eljárásra kiválasztott hatóság neve. Különbözik ellenben az előbbitől annyiban, hogy sokkal többet tudunk a dokumentum sorsáról. Tudjuk, hogy a perben Lőcsét képviselő ügyvéd fogalmazta, tudjuk, hogy mielőtt eljutott valamelyik nagybíróhoz, a városi magisztrátus ellenőriztette a szepesi káptalannal, azt is tudjuk, hogy a káptalani vikárius nem egy ponton hibásnak találta a szöveget és javította is azt – a javítások szintén olvashatók a papíron. Egyedülálló a lőcsei fogalmazvány abban a tekintetben is, hogy ránk maradtak a szöveg alapján készített uralkodói parancslevelek eredeti példányai is: a jászói konventhez és Szepes megyéhez szóló két *inquisitoria*, valamint a szepesi káptalanhoz szóló *evocatoria*.

Szentpéteri László, illetve a lőcseiek oklevelei alapján annyi tehát biztosan állítható, hogy az 1470-es években a különböző, idéző és vizsgálati parancsokban szereplő királyi embereket és eljáró hatóságokat valóban maga a panasztevő választotta ki. Egyértelmű még más is. Különösen a lőcseiek korrigált szövegéből tűnik ki, hogy a panaszos és ügyvédje nem csupán a hatalmaskodás leírását készítették el a kötelező elemeket szem előtt tartva,⁴ hanem a bírói parancsokból jól ismert formulás részeket (*dicitur/exponitur nobis in personis; possessionem ... occupassent ... potentia mediante*) is a beadvány szövegébe építették. Ily módon a *mandatumot* megíró jegyzőnek legfeljebb az intulációval, a vizsgálat elrendelésének megfogalmazásával, valamint a datációval kellett bajlódnia. Hogy ez utóbbi talán mégsem volt mindig így, kiderül akkor, ha a lőcseiek panaszát a személyes jelenléti bíróság által kiadott parancsokkal összevetjük. Hiába korrigálta a panaszt több helyütt az említett szepesi helynök, a bíróság jegyzője a kiadott parancsokban néhány ponton megváltoztatta annak fogalmazását is.⁵

Egy kérdés azonban megoldatlan. Nem tudjuk, hogy ezeket a pontosan megfogalmazott panaszokat milyen formában és hová nyújtották be. Releváns szakirodalom alig van, álláspontjuk sem egységes. Engel csak annyit írt, hogy Szentpéteri nyilván a „kancelláriával” akarta kiállíttatni a három parancslevelet.⁶ Tringli István a középkori hatalmaskodásokról írt, 2022-ben megjelent monográfiájában részletesebben tárgyalta a problémát. Úgy látta, hogy az efféle hatalmaskodási panaszoknak az illetékes kúriai bíróság jegyzőinél kellett

² Engel 1999, 83.

³ Mikó 2024a, 145–147.

⁴ Tringli 2022, 358–359.

⁵ Mikó 2024a, 143.

⁶ Engel 1999, 83. Talán nem magára a királyi kancelláriára, hanem a személyes jelenléti bíróság „kancelláriájára” gondolt, amely 1464 után az uralkodó bírói pecsétjét használta egészen annak haláláig: Kubinyi 2004, 28. A Jagelló-korban cancellaria minor-ként fordul elő: Bónis 1971, 293. 1498. évi oklevélben pl.: DL 56 292.

kikötniük, ahová azokat rendszerint az ügyvédek juttatták el.⁷ Forrás azonban erről – nem lévén ismert a korból semmiféle bírósági rendtartás – nem maradt ránk. Bónis Györgynek a kúriai bíróságok működéséről írt, módszertanát illetően úttörő tanulmánya ezt a kérdést nem érintette, ő ugyanis vizsgálatait az intézmények bőséges kimenő iratanyagára alapozta.⁸ Esetünkben bőséges iratanyagról, mint láttunk, nincsen szó, mindössze két oklevelünk van. Nem segítenek azonban ezek sem, ugyanis ránk maradt alakjukban soha nem jutottak kúriai vagy kancelláriai jegyzők kezébe. Ezt a lőcsei irat esetében bizonyosan tudjuk. Nem egyszerűen azzal van a gond, hogy a szepesi vikárius által összefirkált panaszfogalmazványt bajosan lehetett volna bármilyen hivatalban prezentálni, hanem azzal, hogy az irat hátoldalára írta le Johann Stock lőcsei városi jegyző a magisztrátus privát levelét, amelyben éppen az ügyvédjüket utasították a helynök javításainak elfogadására.⁹ Szentpéteri László és társainak panaszával kevesebb a nehézség, ám ez is egy számos helyen korrigált fogalmazvány, amelynek legfeljebb a tisztázatait nyújthatták be bármilyen kancellárián.¹⁰

Mivel korabeli kancelláriai vagy kúriai rendtartás – ha egyáltalán ilyesmi létezett¹¹ – felbukkanásával aligha számolhatunk, választ leginkább egy-egy véletlenszerűen ránk maradt oklevéltől remélhetünk. Különösen érdekesek ebből a szempontból a datálatlan iratok – mind Szentpéteri László, mind Lőcse város panaszja bizonytalan dátummal és kiadóval szerepel az Országos Levéltár középkori gyűjteményeiben. Az utóbbiakból készült online adatbázis műlhatatlan érdeme, hogy könnyen lehetővé teszi egy-egy fond datálatlan iratainak gyors áttekintését is. Egy efféle „böngészés” során, a Kapy család levéltárában került előm egy quarto-méretű lap, amelynek három oldalán szintén egy panasz, pontosabban két panasz egybeszerkesztett fogalmazványát találtam meg. A szöveg formája azonban némiképp eltért az eddig ismert kettőtől.¹²

A 15. század utolsó évtizedében vetették őket papírra, ezt onnét tudjuk, hogy a szatmári illetőségű panaszosok, Csaholyi Péter és Pál egyik ügyükben Béltéki Drágfi Bertalanhoz (is) fordultak igazságtételért, ő pedig köztudomásúlag 1494 és 1498 között volt a megye ispánja.¹³ Ennél pontosabban nehéz datálni, mert az oklevélben ugyan névvel szerepel a teljes megyei tisztikar, ám az egyik alispánra, illetve két szolgabíróra mindeddig nem volt ismert adat.¹⁴ Mégis, a már publikus archontológiai adatokkal szembesítve, leginkább az 1494 és 1496 közötti esztendőket valamelyike jöhet szóba.

⁷ Tringli 2022, 357. Az pedig, hogy melyik kúriai bíróság volt az illetékes, leginkább attól függött, a középkor mely szakaszában járunk – a Mátyás- és a Jagelló-korban ez a személyes jelenlet bírósága volt: Tringli 2022, 361., ahol azonban felhívta a figyelmet arra is, hogy egyik kúriai bíróság sem volt kizárólagos hatáskörű a korban. Lőcse polgárainak Poprád elleni pere is jórészt a személyes jelenleten zajlott, de csak miután a határjelek lerombolása miatt hatalmaskodási ügy lett belőle. (Mikó 2024a, 139–140.)

⁸ Bónis 1963.

⁹ Mikó 2024a, 147–148. Az oklevél jelzete az Országos Levéltár Diplomatikai Gyűjteményében: DF 282 604. (Lőcse város lt., Oklevelek 6–11.)

¹⁰ Az oklevél fotójának jelzete az előbbi gyűjteményben: DF 265 729. (Zay cs. zayugróci lt. B-1–80.)

¹¹ Távoli párhuzam bár, de effajta egységes szabályozás léte ellen szól az országos érvényű dekrétumok kiállításának módja is. Még ezek esetében sem tudtam egységes kancelláriai gyakorlatot azonosítani a korban: Mikó 2024b, 28–30.

¹² DL 64 641. (Kapy cs. lt. 512.). Szövegét lásd a Függelékben.

¹³ C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017, 255.

¹⁴ Vö. uo., 255., 257.

Az első panasz az említett Csaholyi Péter és Pál nevében, múlt időben, többes szám első személyben íródott. Elmondták, hogy a közelmúltban Mikai László egy jobbágyának igazságot követelt az ő sonkádi jobbágyaik részéről, amihez a megye Sámelyházi Lőrincet küldte ki tanúbizonysággal.¹⁵ Ezért ők a helyszínre küldték saját offiálisaikat, ám a felperes és a megyei kiküldött semmilyen egyezséget nem fogadtak el, hanem ahhoz ragaszkodtak (volna), hogy a Csaholyiak pénzben fizessék meg az elégtételt, majd a megye hatósága előtt eskü alatt, ám hamisan azt vallották, hogy a panaszosok semmilyen igazságtételre nem voltak hajlandók a jobbágyaik részéről. A történet folytatása szerint a panaszosok az utóbb a felperesnek ítélt, száz aranyforintra letett esküt vélték jogtalanoknak, és tiltakoztak ellene mind Drágfi Bertalan vajda és ispán, mind Ulászló király előtt, mindhiába. Ezért az uralkodót arra kérték, hogy a leleszi konventtel a teljes megyei tisztikart idézze meg jelenléte elé a következő vízkereszti nyolcadra, megtiltva számukra az ügyvédek útján való képviselést – másként szólva írja elő számukra a személyes megjelenést is. A kissé zavaros fogalmazású szöveget feltehetően magyarról fordították latinra.

A második panasz egyedül Csaholyi Péter nevében szól, és különböző mikolai nemesek hatalmaskodásait mondja el Péter szárazbereg-i birtokán. Ez a szövegrész személytelen szerkezetben íródott, ennél fogva a nagybírói mandátumok szokványos fogalmazására hasonlít. A panaszos azt kérte, hogy a mikolai nemeseket is a leleszi konvent idézze meg, méghozzá az alispánok és szolgabírák *evocatio*jával összevontan. Ezt követi a királyi emberek felsorolása – őket tehát továbbra is a panasztevők választották ki.

Az, hogy több hatalmaskodást foglaltak egy panaszbeadványba, nem új dolog, Szentpéteri László és társai ugyanígy jártak el. Az eddig ismert példákhoz képest újdonság ellenben az irat műfaja – a Csaholyiak ugyanis a panaszokat *supplicatio* formájában készültek benyújtani. Ez még úgy is egyértelmű, hogy a szöveg megformáltsága távol áll attól, amit egy valóban benyújtott kérvénytől elvártak¹⁶ – ismét csak egy fogalmazvánnyal állunk szemben tehát. Jó lenne tudni, hogy a panaszt hová, mely hivatalhoz készültek benyújtani, továbbá miért döntöttek úgy, hogy a szöveget kérvény formájában készíttetik el. Vagy a korban már ez volt a szokványos, ám ahogyan egyszerű panaszfogalmazványokból is mindössze kettő bukkant fel eddig, a benyújtott példányokat – ad hoc-ügyekben készülve – egyszerűen nem őrizték meg? Kimutatható-e az eljárásnak valamilyen párhuzama?

A kérdéseket elsőként érdemes talán a kérvények felől megközelíteni. Szilágyi Lorándnak egy 1932-ben megjelent tanulmánya már felhívta a kutatás figyelmét arra, hogy a hazai okleveles anyagban is fennmaradtak az uralkodókhöz intézett írásos kérvények, még ha ezek száma nem is magas. A *Levéltári Közlemények* hasábjain megjelent cikk vizsgálta a pápai kúriában benyújtott *supplicatio*ók befolyását a hazai beadványokra, számos kérvény-

¹⁵ A szöveg szerint szolgabírói pecséttel igazolta magát, ami kétségkívül megyei kiküldött mivoltára utal: Kádas 2015, 109–110.; Kádas 2020, 70–72., számos hasonló példával több megyéből.

¹⁶ Ennek megállapításához használhatnánk azt a módszert, hogy eredeti formában fennmaradt, benyújtott *supplicatio*ókkal vetjük össze a szöveget, ám most csak azokra a kérvénymintákra hívom fel a figyelmet, amelyeket az ún. Werbőczy-formuláskönyv tartott fenn. Léven, hogy ezt jórészt Szentgyörgyi Péter országbírói sága idején (1500–1517), annak ítélőszékén állították össze, az említett mintaszövegeket nyugodtan vehetjük korabeli sztenderdnek. Ezek a minták a kötet alábbi lapjain találhatóak: 94v, 114r (két kérvény), 213v, 225v (két kérvény). A jelenleg az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban őrzött kézirat fotómásolatát lásd az Országos Levéltárban, DF 281 415 jelzeten, amelyet magam is használtam. Arra, hogy a kódex tartalmaz kérvénymintát, lásd Péterfi 2019, 76.

ből idézett formulákat, bár ezek többsége kiadott okmánytárakból származott.¹⁷ Függetlenül néhány kiadatlan szöveget is közölt, ezek között különösen érdekes az az 1503-ból származó, Betlenfalvi Turzó Péter nevében benyújtott *supplicatio*, ahol az annak alapján készült királyi oklevél is ránk maradt.¹⁸ Szilágyi cikkének fontosságát nem vitatva, szerencsés helyzet, hogy az övénél sokkal újabb irodalom is rendelkezésünkre áll. Péterfi Bence *supplicatiók*kal foglalkozó tanulmánya 2019-ben látott napvilágot. Nem pusztán jóval nagyobb forrásbázisra támaszkodott elődjénél, hanem a fentebb már általam is röviden említett Diplomatikai Adatbázis segítségével módszeres kutatást tudott folytatni az anyagban, amelynek során több mint száz kérvényt regisztrált.¹⁹ Szilágyi még úgy vélekedett, hogy az uralkodókhöz benyújtott kérvények legnagyobb része kegynyilvántó (*de gratia*) ügyben íródott, bár ismert néhány beadványt *de iustitia* jellegű esetben is.²⁰ Az újabb vizsgálatok alapján a kép kiegyenlítettebbnek tűnik, a forrásanyagban számos példával igazolhatók a bírósági perekkel kapcsolatos kérvények is.²¹ Ezek legnagyobb része azonban már egy folyamatban lévő per folyamán keletkezett, így esetünkben kevésbé fontosak.²²

A Mátyás-kori kérvények között azonban fennmaradt egy olyan oklevél – természetesen ismét csupán fogalmazvány formájában –, amely párhuzamot kínál a Csaholyiak most tárgyalt *supplicatiójával*. Az irat regesztáját már Mályusz Elemér elkészítette feltehetően az 1940-es évek végén vagy az 1950-es évek elején; nyomtatásban végül Borsa Iván szerkesztésében 1988-ban jelent meg.²³ Ebben szentiváni és szmrecsáni nemesek kérték a királyt, hogy Rásztokai István ellenük elkövetett hatalmaskodását vizsgáltsa ki a szepesi káptallal és a turóci konventtel, továbbá Liptó megye szolgabíráival.²⁴ A szöveget megőrző lap alsó része leszakadt, így nem tudjuk, hogy királyi embereket megneveztek-e. Két dolog viszont kétségtelen. Egyrészt a vizsgálatot elvégző három hatóságot ezúttal is a panaszosok választották ki, másrészt a panaszt kérvény formájában készültek előterjeszteni, még ha ennek formulái nem is hasonlítottak a benyújtott kérvényekre, sokkal inkább egy uralkodóhoz intézett hiteleshelyi vagy megyei jelentésre.²⁵

¹⁷ Szilágyi 1932. Az általa használt forrásanyag összetételére lásd Péterfi 2019, 69–70.

¹⁸ Szilágyi 1932, 173–175.

¹⁹ Péterfi 2019, 71.

²⁰ Szilágyi 1932, 167–169.

²¹ Péterfi 2019, 79.

²² Módszeres kutatást fennmaradt *supplicatiók* után a Diplomatikai Gyűjteményben nem folytattam, ezt Péterfi Bence nagy tanulmányának megjelenése óta – módszertanának ismeretében – nem is tartottam célszerűnek. Az általa idézett kérvényeket néztem át.

²³ Az oklevél a Szent-Iványi család levéltárában maradt fenn, jelzete a Diplomatikai Levéltárban: 65 384. sz. A levéltár okleveleiről készült kivonatok történetét lásd Mályusz – Borsa 1988, 6.

²⁴ Mályusz – Borsa 1988, 56/125. sz., idézi Péterfi 2019, 79. (65. j.). Az oklevélre magam is a tanulmányt olvasva lettem figyelmes.

²⁵ E tekintetben a fentebb idézett Werbőczy-formuláskönyv kérvénymintái nem lehetnek irányadók, hiszen a gyűjtemény a Jagelló-korban készült. Szilágyi a maga tanulmányában Mátyás-kori kérvények kezdő- és záróformuláit is bemutatta. Ezek között a „Supplicatur serenitati vestre”, illetve a „Supplicat serenitati/dominationi vestre” volt a leggyakoribb; amennyiben megszólítást is tartalmazott az irat, a „Serenissime princeps” volt a bevett forma, vö. Szilágyi 1932, 166. Átnéztem a Péterfi Bence által feltárt anyagot is, ebben a Szilágyi által regisztráltakon túl előfordult pl. a „Serenissime domine, rex graciosissime” megszólítás is, bár nem Mátyás-kori oklevélben (DL 56 667; Péterfi 2019, 77.), valamint a „Serenissime princeps, domine graciosissime” formula (DF 238 071–238 072; Péterfi

Azt lenne jó eldöntenünk, hogy a Cseholyiak, illetve a lipitói nemesek kérvénye, kiegészítve esetleg Szentpéteri László és Lőcse panaszfogalmazványaival nem rendezhető-e valamiképp egy rendszerbe? Engel, illetve Tringli panaszbeadványokkal kapcsolatos álláspontjait fentebb már érintettem. A kettő között a lényegi különbség, magam legalábbis úgy látom, abban áll, hogy míg az előbbi feltételezte a „kancellária” közreműködését a vizsgálati, illetve idéző levelek kiadásában,²⁶ addig Tringli ezt egyszerűbben, ha úgy tetszik, több automatizmussal képzelte el. Rekonstrukciója szerint az előzetes vizsgálatok rutinügyek lévén az ezt előíró oklevelek kiállításában felesleges lett volna a kancellária szerepe, ezt az illetékes nagybíró – Bónis szavaival élve – „irodája” intézte.²⁷ A kérvényekről tanulmányt író Szilágyi Loránd egy rövid mondat erejéig ki is tért arra, hogy „a *de iustitia* jellegű ügyek nálunk a király személyétől mindinkább elváltak s az egymásután megalakuló curialis bíróságok elé kerültek, ahol azokat természetesen supplicatiók nélkül intézték”.²⁸ Ezt a megállapítást viszont érdemes óvatosan kezelni, hiszen itt valójában arról van szó, hogy nem ismert olyan adatot, amely kérvényezésre utalt volna. Ez pedig ma már nem biztos, hogy elég, hiszen gondoljunk bele: amíg Engel az 1990-es évek legvégén fel nem fedezte Szentpéteri László panaszfogalmazványát, sem azt nem lehetett igazolni, hogy a királyi embereket a panaszos maga választotta ki, sem azt, hogy a vizsgálatra felkért hatóságokról is ő döntött. Ezen analógia szerint a Cseholyiak – alább, a Függelékben közölt – kérvénye alapján nyugodtan feltehetjük, hogy legkésőbb a Jagelló-korban a hatalmaskodások ügyében illetékes személyes jelenléti bíróságtól már formalizáltan, *supplicatio* formájában benyújtva kellett kérni az idéző vagy vizsgálati parancsok kiállítását.

Az ötletet egyébként a kancellária fejlődése – ha úgy tetszik, professzionalizációja – is alátámaszthatná. Erre már utalt Szilágyi Loránd is a középkori magyar kancelláriáról írt nagy tanulmányában, amikor a hivatal egyre tágabb illetékességi körére, illetve arra hívta fel a figyelmet, hogy az ott intézett ügyek egy része már egyáltalában nem jutott sem az uralkodó, sem annak tanácsa elé; azokban a hivatal önállóan járt el.²⁹ Legújabbban Lakatos Bálint is írt a kancelláriában intézett ügyforgalom növekedéséről a Jagelló-korban, amellyel a királyi titkárok létszámának bővülését hozta összefüggésbe.³⁰ A titkárok szerepe ráadásul éppen a *supplicatió*kkal kapcsolatban is jelentős, ezeket ugyanis részint ők intézhették, akár úgy is, hogy azokat – *de iustitia*-jellegű ügyekben – az illetékes bírósághoz továbbították vagy éppen a királyi tanács előtt prezentálták.³¹

Mégse jussunk talán elhamarkodott következtetésekre! Nem is elsősorban az egyetlen – vagy a lipitói oklevelet idevonva két – oklevél miatt. Nyilván a „kérvényalapú” ügyintézés általánossága ellen szól a személyes jelenlétre került ügyek jelentős száma, főleg úgy, hogy

2019, 85.). Ezekhez képest a lipitói nemesek kérvénye így kezdődik: „Serenissimo principi et domino domino Mathie Dei gracia regi Ungarie etc., domino nobis metuendo”. A záróformulát nem tudtam ellenőrizni, hiszen az irat befejező része hiányzik.

²⁶ Vö. a 6. jegyzetben írtakkal.

²⁷ Tringli 2022, 357., 364–368. Hasonlóan vélekedett a fent említett Bónis is, aki szerint a nagybírói parancsok (idézés, különböző tudományvételek) túlnyomó többségét az adott curiai bíróság jegyzői írták: Bónis 1971, 412.

²⁸ Szilágyi 1932, 161.

²⁹ Szilágyi 1930, 63–64.

³⁰ Lakatos 2024, 354. Az idézett helyen Szilágyi megállapítását nem vitatva.

³¹ Péterfi 2019, 86–87., vö. még Kubinyi 2006, 8., 12., és Lakatos 2024, 336–337.

a Jagelló-korban a hatalmaskodási ügyek túlnyomó többségét ezen a fórumon tárgyalták.³² Egyébként éppen 1494 és 1496 között, amikor a Cseholyiak kérvénye minden valószínűség szerint kelt, szünetelt a rövid határidőre szóló idézés, helyettük ismét a nyolcadokra szóló *citatiót* vezették be,³³ így a perek bizonyára feltorlódtak.³⁴ Van azonban ennél konkrétabb dolog is. A kérvényben ugyanis az áll, hogy a megyei alispánokat és szolgabírákat személyükben idézzék *coram regia mayestate* vízkereszt nyolcadára. Számos adat van arra, hogy a hasonló, *coram nobis*, *coram nostra personali presentia* formulák csak névleg utalnak az uralkodó közreműködésére, valójában az ítélmesterek előtt jelentek meg a felek.³⁵ Esetünkben azonban a *coram regia mayestate* ennél szerintem többre, az uralkodó és tanácsának közreműködésére, Hajnik szavaival élve „a király legszemélyesebb bíraskodására” utalhat.³⁶ Ezt a feltevést erősítheti a személyes jelenlétén korábban tett tiltakozás eredménytelensége, továbbá a teljes megyei tisztikar idéztetése. Megfontolandó, hogy Liptó megyei nemesének Mátyás-kori kérvénye bármilyen párhuzamot kínál-e. Abban másfélezer állat elhajtásáról, illetve kétezer forintos kárról esik szó. Gondolhatnánk, hogy a kár nagysága miatt döntöttek kérvény benyújtása mellett, de az iratból úgy tűnik, hogy csak a rutinszerű, három hatóság általi vizsgálatot kérték.³⁷ Végeredményében a Cseholyiak szerencsésen ránk maradt kérvényfogalmazata annak egyértelmű bizonyítékát adja, hogy a Jagelló-korban hatalmaskodási ügyekben a felek előtt – legalábbis elméletileg – nyitva állt a lehetőség, hogy a perükben valamiképp az uralkodó és tanácsa döntsön. Nem gondolom tehát, hogy a mindenkori panaszokat *supplicatiók* formájában kellett volna a személyes jelenlétén benyújtani, jóllehet a processzusról egyelőre alig tudunk valamit.³⁸ Az sem világos, hogy mielőtt bármely peres fél – értelemszerűen a megyei nemesség rétegéből – az uralkodó előtt kereste igazát, kellett-e jogorvoslatért forduljon előbb valamelyik kúriai bírósághoz, miként azt a Cseholyiak is a tiltakozásukkor bizonyára tették. Az is meglehet, hogy ez sokkal inkább *ad hoc* dolog volt, és a potenciális udvari közbenjáróktól, támogatóktól függött, bár ez sem magától értetődő.³⁹ Az 1490-es években mindenesetre már bevett fellebbezési forma lehetett, a királyi emberek kiválasztási módja pedig a Mátyás-korhoz képest, úgy tűnik, nem változott.

³² Vö. 7. jegyzet.

³³ Tringli 2022, 403–405.

³⁴ Nem tudok arról, hogy létezne pontos kimutatás, hogy egy-egy nyolcadon hány ügy került valamely nagybíró, illetve ítélmesterei elé. 1506-ból, a Mihály-napi nyolcadról maradt ránk egy érdekes jegyzék, amely a személyes jelenlétre idézett, ám ott még nem jelent személyek bírságveleleinek lajstromát tartalmazza, megyék szerinti bontásban. Címoldala szerint Mezőgyáni Máté személynöki ítélmester (vö. Bónis 1971, 362.) állította össze. Jelen formájában 38 oldal terjedelmű. Nem tudom, teljes-e az anyag. Jelzete: Budapesti Egyetemi Könyvtár, Litterae et epistolae originales, No. 6. Így idézi Bónis 1971, 392. Fotói, amelyeket én használtam: DF 289 415. 1498 után az ún. nagyobb hatalmaskodási ügyeket a nyolcadokon kívül, ismét rövid határidővel tárgyalták: Tringli 2022, 404–405.

³⁵ Számos példát idéz Szilágyi 1930, 78.

³⁶ Hajnik 1899, 42–43.

³⁷ Mivel azonban az irat vége leszakadt, nem tudjuk, nem kérvényeztek-e valamilyen szankciót is.

³⁸ Vö. Mikó 2024a, 143.

³⁹ Mindezt részletesen tárgyalja Péterfi Bence tanulmánya: Péterfi 2019, 81–84.

Függelék

S. I., 1494–1498 között

Csaholyi Pál és Péter supplicatiója II. Ulászló királyhoz, amelyben kéri, hogy Szatmár megye név szerint felsorolt alispánjait és szolgabírúit az ő Mikai László elleni perükben hozott jogtalan ítéletük miatt személyes megjelenésre kötelezve idéztesse meg jelenléte elé (a következő) vízkereszt nyolcadára. A szöveg végén az idézésben közreműködésre kért királyi emberek felsorolása szerepel.

Fogalmazvány javításokkal, amelybe belefoglalták Csaholyi Pál külön panaszát is különböző mikolai nemesek hatalmaskodásai tárgyában. DL 64 641. (Kapy cs. lt. 512.)

Serenissime domine etc. Exponitur s(erenitati) v(estre) in personis egregiorum Pauli et Petri de Chahol, eiusdem s(erenitatis) v(estre) fidelium lamentabili cum querela, quomodo ipsi per vicecomites et iudices nobilium comitatus Zatmariensis per dolosa et iniusta eorundem iudicia oprimerentur, quod nullam ipsorum iusticiam acceptarent, sed iniuste et dolose contra ipsorum adversariorum ipsos dolose condemnarent.

Item hiis diebus pridem elapsis quidam nobilis nomine Ladislaus de Mika cuidam suo iobagioni nomine Iohanni Fwvas nominato cum sigilo iudicis nobilium cum quodam nobile nomine Laurencio de Samylhaza iudicium expostulavit *pro parte universonum nostrorum de Sonkad^a*. Tandem nos hiis perceptis nostros officiales ad eandem possessionem nostram Sonkad transmisimus, precipientes, quod ex parte omnium populorum de predicta Sonkad verum et iustum iudicium faceret et impertiret. Et termino per ipsos comites et iudices nobilium assignatos nostri officiales comparentes et omne ius et iusticiam illo actori facere velimus et aliciamus eosdem cum lege et iudicio, et sed ille et actor ac ille nobilis nomine Laurencius de Samylhaza nullum iudicium accipere voluerunt, sed ad querelam dicti Iohannis Fwvas plenariam solucionem, et illi actor et nobilis ad sedem redeuntes fide deposita, sed iniuste taliter fassus fuit, quod nos nullum iudicium ex parte nostrorum iobagionum facere voluissemus. Hiis vero auditis comites et iudices nobilium mox et incontinenti iamfato layco ad centum florenos auri iuramentum deponi adiudicaverunt. Nos itaque tam magnis iniuriis consideratis ipsos vicecomites et iudices nobilium ad dominum Bartholomeum Dragffy wayvodam ac eiam serenissimum dominum nostrum regem prohibuimus, ut illi actori iuramenta deponere non permitterent, sed ad iudicium domini wayvode et domini nostri regis permmitterent, sed illi de tali nostra inhibicione nichil curantes illi actori iuxta suam voluntatem fidem deponi permiserunt in nostrum preiudicium et da(m)pnum valde magnum.

De hiis idem exponentes supplicant, ut s(erenitatem) v(estram) dignetur super hiis evocationem demandari conventui de Lelez, ut illos vice comites et iudices nobilium in propriis ipsorum personis taliter evocet, quod non per procuratores, sed in propriis ipsorum personis coram regia mayestate in octavis epiphanianiarum(!) constitui teneantur, sed ad ipsorum iudicium presens factum nullatenus procedere audeant. Item nomina vicecomitum Petrus Fodor de Cheghed, item Andreas de Bozys, item Marcus Miko de Kelchey, item nomina iudicum nobilium, item Georgius Pato de Patohaza, item Nicolaus Cheke de Saralyan, item Iohannes Fystes de Pathyod, item Laurencius Bosori de Macra.

Ulterius in persona Pauli de Chahol exponitur serenitati vestre, quod nobiles Andreas de Mikola et Ladislaus de eadem et necnon Iohannes hiis temporibus pridem elapsis cum ipsorum iobagionibus de Mikola silvas ipsorum de Zarazbereg in comitato(!) Zatmariensis

adiacentes, cuius silve in glandibus fertilitas affuisset cum predictis ipsorum iobagionibus de Mikola et porcis ipsorum consumpmi fecissent, in qo(!) dicto exponenti, videlicet Paulo de Chahol quinquaginta florenorum dampna intulissent. Insuper eciam, quod deterius est, certas terras arabiles et eciam silvas predicti Andreas ac Iohannes et Ladislaus de Mikola de territorio predictae possessionis Zarazbereg ocupaverunt et ad possessionem ipsorum Mikola ocupaverunt et applicaverunt potencia ipsorum mediante, de quo et eciam evocacio per conventutum(!) de Lelez in una et eadem evocacione demandetur.

Item homo regius Stephanus et Iohannes et Blasius de Iarmi, item Abraham et Ladislaus de Thwnyog, item Clemens de Pathyod. Item omnia ista ad comitatum Zatmariensem sunt exsequendi.

^a A dőlttel szedett szavak keresztben a margón.

Bibliográfia

Források

DF = Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény

DL = Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár

Szakirodalom

Bónis 1963 = Bónis Gy.: A kúriai irodák munkája a XIV. és XV. században. *Levéltári Közlemények* 34: 197–246.

Bónis 1971 = Bónis Gy.: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Budapest. C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017 = C. Tóth N. – Horváth R. – Neumann T. – Pálosfalvi T. – W. Kovács A.: *Magyarország világi archontológiája. 1458–1526. II. Megyék*. (Monumenta Hungariae Historica, Elenchi.) Budapest.

Engel 1999 = Engel P.: Királyi emberek Valkó megyében. *Mediaevalia Transilvanica* 3: 71–88.

Hajnik 1899 = Hajnik I.: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt*. Budapest.

Kádas 2015 = Kádas I.: Megyei emberek az északkelet-magyarországi megyei oklevelekben. In: *Micae mediaevales IV. F fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Szerk. Gál J. – Kádas I. – Rózsa M. – Tarján E. Budapest, 107–122.

Kádas 2020 = Kádas I.: *A megye emberei. A szolgabírói hivatal és viselői Északkelet-Magyarországon (1329–1545)*. (Monumenta Hungariae Historica, Dissertationes). Budapest.

Kubinyi 2004 = Kubinyi A.: Adatok a Mátyás-kori királyi kancellária és az 1464. évi kancelláriai reform történetéhez. *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Philosophica* 9: 25–58.

Kubinyi 2006 = Kubinyi A.: A királyi titkárok II. Lajos uralkodása idejében. *Gesta* 6: 3–22.

Lakatos 2024 = Lakatos B.: A királyi titkárok csoportja, 1495–1526: referensek, követek, megbízottak. In: *„Királyi házunk népe.” Királyi és királynéi udvartartás a középkor végén*. Szerk. Neumann T. (Monumenta Hungariae Historica, Dissertationes). Budapest, 331–396.

- Mályusz – Borsa 1988 = *A Szent-Ivány család levéltára. 1230–1525*. Mályusz Elemér kézírata alapján s. a. r. Borsa I. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 14.) Budapest.
- Mikó 2024a = Mikó G.: Hiteleshelyek, királyi emberek, ügyvédek. Lőcse és Poprád városok birtokvitája a 15. század végén. *Acta Universitatis Szegediensis, Acta Historica* 148: 139–149.
- Mikó 2024b = Mikó G.: Országgyűlési adminisztráció és királyi kancellária a középkori Magyarországon. In: *A magyar országgyűlések szolgálatában. Az országgyűlések mellett működő hivatalok története*. Szerk. Pelyach I. (A magyar országgyűlések története). Budapest, 9–35.
- Péterfi 2019 = Péterfi, B.: Das Supplikenwesen am spätmittelalterlichen ungarischen Königshof. In: *Modus supplicandi. Zwischen herrschaftlicher Gnade und importunitas petentium*. Hrsg. Lackner, Ch. – Luger, D. (Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 72.) Wien–Köln–Weimar, 67–92.
- Szilágyi 1930 = Szilágyi L.: A magyar királyi kancellária szerepe az államkormányzatban. *Turul* 44: 45–83.
- Szilágyi 1932 = Szilágyi L.: Írásbeli supplicatiók a középkori magyar administrációban. *Levéltári Közlemények* 10: 157–176.
- Tringli 2022 = Tringli I.: *Hatalmaskodások a középkori Magyarországon*. (Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések.) Budapest.